

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

Asmus Grenaae: Asmus Grenaae - en sønderborgdreng

Herluf Hansen: Loschelder-planen

JANUAR

1 · 1969

45. ÅRGANG

Historisk Samfund for Sønderjylland

Åbenrå amtskreds arrangerer

Fredag den 17. januar kl. 20: **Historisk aften i Felsted kro.** Seminarielæktor H. V. Gregersen taler om Pastor M. Mørk Hansen, Felsted, i anledning af, at Historisk Samfund udgiver dennes erindringer. Fri entré. Fælles kaffebord.
Torsdag den 23. januar kl. 20: **Historisk aften i Øster Løgum kro.** Pastor H. Hejselbjerg Paulsen taler om Pastor Peter Kjær, Øster Løgum, i anledning af, at Historisk Samfund udgiver Peter Kjær: »Min rejse gennem jordelivet«. Fri entré. Fælles kaffebord.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Slesvig amtskreds

Docent ved universitetet i Lund, fil. dr. Sven Tägil taler torsdag den 30. januar 1969 kl. 20 på det danske centralbibliotek i Flensborg om **Tyskland og den tyske folkegruppe i Nordslesvig i mellemkrigstiden.**
Ikke alt, hvad der kan siges om dette emne, er endnu sagt. Dr. Tägil har som historiker den fordel, at han som udenforstående ikke er hildet i nationale fordomme, og han vil sikkert bringe nyt stof frem. Alle er velkommen.

tal med en
HAFNIAMAND
om Deres
forsikringer

den sikre havn

HAFNIA
FORSIKRING

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

der udsendes af *Historisk Samfund for Sønderjylland* som selvstændig publikation, koster årlig 22,50 kr. incl. MOMS og gratis tilsendt. Abonnement og enkeltnumre (2,00 kroner stykket plus MOMS og porto, særnumre beregnes der dog en højere pris for) kan bestilles hos ekspeditionen – Landsarkivet, Åbenrå, tlf. (046) 2 46 83 eller på redaktionens adresse, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (045) 2 17 37. Prøvenumre tilsendes gerne og gratis på anmodning.

Asmus Jacob Grenaae, f. 18. 11. 1850 i Sønderborg, d. 11. 6. 1931 i Sønderborg. Gift den 24. 4. 1877 i Svenstrup med Eleonore Christine Hansen Schmidt, f. 17. 12. 1847 i Stevning, d. 17. 11. 1929 i Sønderborg.

Asmus Grenaae — en sønderborgdreng

Usentimentalt og lunefyldt fortæller den gamle Sønderborgskipper Asmus Jacob Grenaae i sine ungdomserindringer om de vilkår, man bød søens folk at arbejde under for hundrede år siden. Det var et strengt liv for de ganske unge, og det er interessant at sammenligne med de muligheder, et moderne samfund byder den generations oldebørn.

Manuskriptet er stillet til rådighed af skipper Grenaaes sønnesøn, kontorchef H. C. Grenaa, Flensborg. Det er skrevet ca. 1930.

I begyndelsen af krigsåret, hen i februar måned, var jeg med min moder og søskende i en 3-stolet kurvevogn kørt fra Sønderborg for at overvære bedstefaders begravelse. Min bedstefader havde boet på aftægt på en bondegård i Vester Snogbæk. Min fader var dengang om bord på et dansk krigsskib som lods og lå med dette for at holde udkig over Lille Bælt og Åbenrå Fjord. Da begravelsen var overstået, og vi skulle hjem til Sønderborg igen, bad min bestemor om lov hos min moder til, at hun måtte beholde mig hos sig. Hun ville ikke gerne være ene på aftægt i krigens tid. Jeg fik lov til at blive, og da nu min moder og søskende var kørt til Sønderborg, og jeg efter nogen tids forløb også skulle have været af sted, blev jeg forhindret i at rejse, idet Danevirke imidlertid var blevet rømmet og tyskerne var kommet til Sundeved frem mod Dybbøl Skanser. Nogle

dage senere kom en afdeling tyske soldater til gården, hvor jeg var. De stak med bajonetter i halm og kornbunker og ville have at vide, om danske soldater havde skjult sig på gården. Da der ingen fandtes, kom de ind i køkkenet og stillede fordringer til gårdkonen på tysk, hvilket hun ikke forstod, skønt hun var tysksindet. Der blev derfor sendt bud efter mig på aftægten, jeg skulle komme ind på gården og spille tolk. Jeg havde dog ikke meget kendskab til det tyske sprog, da vi i skolen kun havde haft to timer ugentlig og knap dette. En af soldaterne forlangte »Zwiebel zum Speckbraten«, deraf forstod jeg ordet Speck, men braten antog jeg for verborgen, og Zwiebel kendte jeg kun fra, at vor skolelærer havde brugt det for prygl, når vi skulle straffes, og prygl var vi drenge vant til at få ved enhver lejlighed. Jeg oversatte derfor soldaternes ønske til gårdkonen, at han ville have flæsk. Hun gik derefter ned i kælderen og skar et stykke flæsk af og bragte ham det, men det ville han ikke tage. Han vedblev at forlange Zwiebel. Jeg sagde så til konen, at han ville have mere flæsk, som han troede, hun havde skjult for ham, og hvis han ikke fik det, skulle hun få prygl. Hun hentede derfor et større stykke, som han også nægtede at tage imod; men i det samme så han, at der stod løg ude i køkkenhaven, og da han kunne få disse, var han tilfreds.

I nærheden af gården lå der en temmelig høj bakke, hvorfra man kunne se over til Dybbøl Skanser. Tyskerne havde fået to halvvoogne kørt op på toppen af højen og lagt to træstammer på vognene, for at de kunne forestille kanoner på lavetter. Endvidere havde de udstoppet to klædnings, hvilke figurer skulle antages for danske artillerister, alt for at håne danskerne. Da dette ærgrede mig, pønsede jeg på hævn, og der bød sig lejlighed til at udøve den, mens den af 50 mand bestående indkvartering var til appel. Jeg sneg mig da op på højen og fik de fingerede lavetter sat i bevægelse, så at de rullede ned på møddingstedet, som var fyldt med ajle. Soldaterne fattede straks mistanke og udpegede mig som gerningsmanden. Jeg kom i forhør, men nægtede naturligvis, da jeg frygtede, at de ville skyde mig, hvis jeg tilstod. Jeg vidste jo, man bar sig således ad med spioner og fjender, som arbejdede dem imod; men da de ikke kunne få nogen tilståelse presset ud af mig, gav de mig en god dragt prygl og lod mig løbe, hvilket jeg var godt tilfreds med, især da de i forvejen havde villet indjage mig skræk ved at spørge mig om, hvad jeg nu helst ville: skydes eller hænges eller halshugges, hvorpå jeg svarede, at det kunne være mig lige meget, da jeg dog ikke troede, jeg kunne overleve hverken det ene eller det andet. Det morede de sig meget over.

Nogle dage derefter blev en afdeling tyske dragoner indkvarteret på gården. De ville også håne danskerne og havde dertil fået fat i en blå klædning af gårdmandens og stoppet den ud. Den skulle forestille en dansk dragon, efter at de havde bundet den en kavallerisabel om livet og sat

fyren op på en skikkelig hest, som de jagede hen til nabogården. På vejen derhen havde jeg skjult mig bag en ledstolpe, og da hesten løb igennem ledet, sprang jeg pludselig frem og gav hesten et rap med en stok, så den stejlede og kastede rytteren af, hvorved sabelen kom ind under hesten og blev trampet krum og ikke kunne drages ud af skeden. Da dragonerne så mit attentat på hesten, hvorved sabelen var blevet gjort ubrugelig, fik de fat i mig og gennempregede mig, og det var måske velfortjent.

Jeg tænkte nu stadig på at komme hjem til Sønderborg, men det var ikke let at slippe igennem forpostkæderne. Jeg måtte derfor blive på aftægt, indtil Dybbølstillingen var taget af prøjserne. Tiden gik også bedre, da jeg blev bekendt med indkvarteringen, som lærte mig at tale bedre tysk. Soldaterne havde stor angst for »Rolf Krake« (de kaldte den »Rudolf Arrak«), som de kunne se ligge i Augustenborg Fjord, og de holdt stadig udkig efter den, men kun en mand ad gangen måtte stikke hovedet om hjørnet af huset, for at de ikke skulle blive observeret fra panseren. Tyskerne vidste nok, at der fandtes gode kikkerter om bord. Vi kunne se Sønderborg brænde dag og nat, og jeg vidste ikke, hvor mine forældre var flygtet hen, dengang byen måtte rømmes, fordi bombardementet begyndte. Efter længere tids forløb kom der et brev fra dem. Det havde været i Sverige og Hamborg og var kommet til Øster Snogbæk med feltposten. Heri fik jeg at vide, at min moder og mine søskende var på Keg-næs, og at min fader var kommet om bord i en engelsk damper, som lå i Fredericia, rede til at bringe tropperne over bæltet. Endvidere oplystes, at min faders fartøj lå under en bro inde i Høruphav.

Nogle dage efter Dybbøl-stillingens fald besluttede jeg at vandre hjem. Turen var imidlertid nogle steder temmelig besværlig, da vejen hist og her var gennembrudt af løbegrave og andre forhindringer, men jeg nåede omsider ned til Allsund og troede, at jeg kunne fortsætte over broen, men blev skuffet, da de to overgangsbroer var fjernet, så der ikke var nogen fast forbindelse med Als. Dog havde jeg lykken med mig, idet der tilfældigvis kom en båd over til skibsbyggerpladsen, hvor jeg netop stod. Den havde en dansk officer om bord. Han gik i land og kom tilbage nogen tid efter. I mellemtiden var der kommet en bonde fra Dybbøl, der gik om bord i båden, og så gik jeg med. Bonden spurgte mig, om jeg havde et pas, hvilket danskerne ville forlange af mig, når jeg kom i land. Officeren kom snart igen, og vi sejlede over til byen. Da vi kom i land, gik bon-den med officeren, som ikke havde sagt noget til mig. Jeg blev tilbage og blev modtaget af mine skolekammerater, som stadig opholdt sig ved hav-nen for at erfare noget nyt ovre fra tyskerne. De undrede sig over min an-komst og spurgte mig, om tyskerne ikke var lutter musikanter, da de kunne høre dem spille hver aften. Det lød så smukt over Sundet. Jeg forklarede dem, at tyskerne kunne lave en helt anden musik. Da jeg blev

stående for at fortælle mine kammerater om mine oplevelser, kom officeren tilbage og tog fat i mig og sagde: »Kom du nu med mig, min ven!« Og så måtte jeg med ind på vagtstuen, hvor bonden fra Dybbøl opholdt sig endnu. Officeren kommanderede så en soldat til at føre os op til borgmester Finsens kontor. Vi passerede gennem Søndergaden, og der så jeg til min skræk, at vort hus var forsvundet; der var nemlig, siden jeg forlod byen, blevet anlagt en såkaldt retiradevej fra havnen øster på op gennem byen forbi rådhuset, og de i den retning liggende huse havde alle måttet rives ned.

Vi nåede så til borgmesterkontoret, hvor der stod flere damer, som ventede på udbetaling af understøttelser. Soldaten skaffede plads, så bonden kunne komme frem, og holdt kun øje med damerne, men jeg holdt øje med døren. Uden at blive set smuttede jeg ud af den og løb ned i Brogade, hvor jeg skjulte mig mellem ruinerne af de nedbrændte huse. Da jeg efter nogen tids forløb var sikker på, at jeg ikke var blevet forfulgt, vovede jeg mig ned på Sønderbroen, hvor jeg traf min fader, der havde fået otte dages orlov for at rejse hjem at se til sin familie. Jeg fortalte ham, hvorledes det var gået mig, at jeg var løbet bort fra øvrigheden, fordi jeg var bange for, at det skulle gå mig galt, hvis man skulle finde mig, da bonden havde fortalt mig, at man ville behandle mig som spion, fordi jeg intet pas havde. Min fader trøstede mig og sagde, at jeg kun skulle følge med ham hjem og få noget at spise. Efter at vort hus var brudt ned, havde min moder fået lejet to små værelser i Søndergade. Og vi begav os derhen, og her traf jeg så atter sammen med min moder og mine søskende.

Sønderborgs befolkning var, efter at der var blevet afsluttet våbenstilstand, indtil udgangen af juni måned vendt tilbage til byen for så vidt, som man kunne skaffe boliger. Der havde atter samlet sig en flok af mine skolekammerater uden for huset, hvor vi boede. De ventede på, at jeg skulle komme ud og fortælle dem alt, hvad jeg havde oplevet, og da de fleste af dem havde drevet handel med soldaterne, som lå i barakkerne uden for byen, hvilken handel jeg også senere begyndte på, så var de temmelig godt beslået med penge, og de indbød mig til at holde gilde med nogle flasker vin og kager, som de havde købt i dagens anledning. Vi nød livet i et skjulested nord for byen trods den alvorlige tid, vi levede i.

Da våbenstilstanden var indløbet, fik vi en dag ordre til at rømme byen inden klokken 11 om aftenen. Det var lykkedes min moder i sidste øjeblik at få en vogn fra vognparken af de ægtkøretøjer, der var kommen med armeen fra Slesvig til Dybbøl og ikke kunne komme hjem igen. Vi kørte atter af sted til Kegnæs, hvortil vi ankom om morgenen klokken 6.

Efter nogle dages forløb skulle jeg til herregården Hjortholm, hvor en major havde sit kvarter, for at hente pagten for min fars fartøj, som lå under broen. Majoren var imidlertid afrejst, og penge fik vi aldrig. Da

prøjserne var gået over sundet ved Arnkil, kunne vi hen på dagen ud fra Kegnæs høre og se kampen ind mod Høruphav. Jeg kom ned i nærheden af færgegården. Der så jeg, at danskerne havde opkastet et strandbatteri med to kanoner. Her ud fra kunne jeg se, at der kom en kolonne danske soldater, der blev forfulgt af prøjserne, og da der ingen artillerister fandtes til at betjene batteriet, fik jeg det indfald, at jeg kunne lade de to kanoner og beskyde prøjserne. Jeg fandt to munitionskister tæt ved batteriet. I den ene var der granater, mens den anden var tom. Jeg opdagede, at der i et hjørne af marken var et lille vandsted, hvori artilleristerne havde kastet krudtkartucherne, men der var en halv snes stykker, som lå øverst og ikke var blevet våde. Disse slæbte jeg hen til kanonerne. Jeg havde fået stoppet en kartuche og en granat i den ene kanon, men da jeg ville stikke et tændrør i fænghullet, mærkede jeg, at kanonerne var blevet fornaglede, og jeg kunne således ikke få mit krigshumør tilfredsstillet, jeg lagde kartucherne og fængrørene i en munitionskiste og spændte mig den på ryggen for så at marchere hjem efter.

Da jeg nåede tæt hen til Grønmark, mødte jeg en bataillon infanteri, der skulle besætte nordkysten på Kegnæs og dække armeens tilbagesøg. Jeg var nu atter i knibe, da jeg ængstedes for, at soldaterne skulle opdage mit krudtmagasin, men jeg sneg mig uden om bataillonens og kom hjem uden at blive tiltalt.

Jeg spekulerede nu på, hvorledes jeg bedst kunne anvende krudtet og få nogen morskab ud af det. Om eftermiddagen kom jeg sammen med en flok Kegnæsdrenge, som jeg indbød til at være med til at lave sjov med krudtet. Vi opsøgte en agerfure, som vi ville benytte til at lave en krudtmine af. Vi strøede krudtet langs bunden af furen på en længere strækning og gravede så på enden af minen et større hul, hvori vi lagde resten af kartucherne, derpå dækkede vi minen med jord og fyldte hullet med større sten og jord, som blev dygtig tæt trampet og stampet til, så krudtet rigtigt kunne gøre sin virkning. Vi samlede nu brændsel til et bål til at antænde minen i den anden ende og fik blus i det. Da bønderne opdagede røgen fra bålet, kom de hen til os og skældte os ud, fordi vi i krigstid lavede sådanne farlige streger. Tyskerne kunne tro, det var tegn til dem for at kalde dem over til Kegnæs, men midt under deres vrede og udskælden, da de stod og trampede ilden ud, eksploderede minen, og sten og jord røg dem om ørene med et vældigt brag, så de fik en ordentlig skræk i livet. Bønderne ville nu straffe os drenge. De, som var hjemmehørende på Kegnæs skød al skylden på mig, der var fremmed, og angav mig som deres forfører og anstifter af det hele. Nu var der ikke andet for mig at gøre end at knibe ud og på flugt kom jeg ned til en stor mose, hvor der lå nogle kassetrillebører, som var store nok til at bære en dreng, når de kom ud på vandet. Da mosen havde en temmelig stor vandflade, fik jeg i en fart en

trillebør til vands, sprang i den og stagede mig ud på midten af mosen, hvor jeg blev liggende, mens bønderne stod og skældte og truede, men de vovede sig dog ikke ud til mig i en af de andre trillebører. Jeg holdt så ud, til de havde fjernet sig, hvorefter jeg løb over markerne og nåede hjem.

Tre dage efter at Als var taget, kom prøjserne over til Kegnæs. En dag så jeg, at nogle soldater kom sejlene fra Høruphav over mod færgegården for en god vind, og da jeg opdagede, at det var min faders fartøj, besluttede jeg at se til at få tag i det for at benytte det til at sejle os til Sønderborg. Jeg gik derfor hen til soldaterne og talte til dem og forklarede dem, at da vinden var imod, kunne de ikke sejle tilbage, og at min faders skib var for stort til at ro over til Høruphav, men at der lå en båd oppe i marken med årer i. Den kunne de tage. Da soldaterne betragtede mig nærmere, genkendte de mig og hilste glade på mig. »Der Junge hat recht,« sagde de, hvorefter de gik op og hentede båden og roede af sted. Jeg var glad ved, at det var lykkedes mig at beholde vort fartøj, som vi kunne komme hjem med. Jeg løb op til min moder og fortalte, hvorledes det var gået mig, og vi begyndte straks at flytte igen, vi fik fat i en bonde, som kørte vore ejendele ned til en bro, som jeg havde fået fartøjet staget hen til, og fik hurtigt alt om bord. Lidt efter kom skibet under sejl for en god vind.

Rejsen gik godt, indtil vi nåede hen til Klintinghoved, hvor der stod en tysk vagtpost, der råbte til os, at vi måtte passere, men skulle komme i land og forevise pas. Jeg svarede, at vi ikke kunne lande der, da der var for lidt vand for vort skib, og min moder viftede med et stykke papir og sagde, at det var vort pas, og at vi skulle til Sønderborg. Han blev dog ved at råbe og true os med geværet, men vi sejlede roligt videre og traf ikke flere strandvagter. For resten kunne han fra Klintinghoved holde øje med os næsten helt ind til Sønderborg, hvortil vi ankom hen imod aften, uden at blive anholdt i havnen.

Befolkningen vendte for anden gang tilbage til byen, så vidt som der var boliger at få til dem, hvis huse var brændt. Der kom nu ro over byen. Brandtomterne rensedes, og byggetravlheden begyndte. Kampen mellem stormagterne var endt, men nu tog byens ungdom til gengæld fat på at kæmpe indbyrdes. Vi var jo blevet vant til krigstilstand i den forløbne halvdel af året og kunne ikke finde os i den ny indtrådte ro. Drengene fra Havbogaden (»Det lille Danmark«, som det kaldtes), Nørrebro og Søndergaden dannede det danske parti og kæmpede imod den øvrige bys drenge, som delvis var tysksindede. Der kæmpedes alvorlige slag rundt om i de øvrige bydele, og der kæmpedes hårdt med gamle kavallerisabler og bajonetter på lange stager, der bombarderedes med sten og alle slags kastevåben, hvorved mange drenge blev temmelig alvorligt såret. Man ville se blod, og derfor kæmpedes der med dødsforagt.

Vort parti havde bygget en skanse på en fri plads tæt ved overgangsbroen. Den var igen lagt over sundet af de tyske pionerer. Midt på skansen havde vi plantet et dannebrog, og da så en dag en tysk officer med sin adjutant kom ridende over broen, befalede han os at tage dannebrog ned. Vi sagde ham, at flaget var vort, og det skulle blive, hvor det var, men så gav han sin adjutant ordre til at fjerne det, og de tog det med som sejrstrofæ.

Vore fjender forsøgte gentagne gange at storme vor skanse, men vi holdt den stadig, og de blev slået tilbage med brådne pander. Jeg fik også et slemt sår i underkæben. Det måtte sys sammen, men sådanne heltege-
ninger øgede kun vor kamplyst. Ovenbys drengene havde bygget en stærkt befæstet skanse oppe på Lerbjerg. Vi stormede skansen, indtog den hurtigt og erobrede en del våben af samme slags som vore egne: kavallerisabler, stager med bajonetter på m. m. Derefter sløjfede vi skansen, så godt, det lod sig gøre, men så kom drengenes forældre dem til hjælp og fordrev os. Det var hovedsagelig de stærke rebslagere, som boede i nærheden, dem var der dengang mange af, og de tog parti imod os, fordi vi havde demoleret den smukke skanse, det havde kostet så meget arbejde at få bygget.

Vi oplevede adskillige lignende kampe rundt om i byen, og de blev ikke forhindret af øvrigheden. Vi havde dengang kun en politibetjent, og når han risikerede at komme os for nær, blev han bombarderet med sten, så han holdt sig i tilbørlig afstand, skønt vi stadig under fægtningerne sang vore forbudte danske viser. Alle de nye forbud ildnede vor lyst til at trodse tyskerne.

Vi skulle nu til at begynde at gå i skole igen, men var kommet helt ud af vanen, og det værste var, at vi skulle lære og også tale tysk, hvilket vi ikke ville og heller ikke gjorde, men da vi beholdt vore danske lærere, blev det heller ikke taget så alvorligt. En dag så vi, at der var blevet stukket et slesvig-holstensk flag, blå og hvidt og rødt, ud af kirkens tag. Det var en skipper, som var blevet tysksindet og på den måde ville tilkendegive sin patriotisme, skønt prøjserne ikke syntes om slesvig-holstenerne. Vi drengene kunne ikke tåle at se oprørsflaget vaje deroppe og fik derfor en sten bundet ved en snøre, hvorefter vi kastede stenen over flagstangen, så snøren slyngede sig om den, og vi var så heldige, at snøren holdt, så vi fik flagstangen brækket over og stumpen halet ned med flaget. Vi rev så det røde og hvide fra det blå og delte den røde og hvide dug mellem os, og da så skipperen, som imidlertid var blevet underrettet om, hvad der var foregået, kom op til os, stod vi med hver et stykke rød og hvid flagdug og viftede til ham. Han bandede og tordnede over os, og det var han stærk i. Med denne skipper havde vi fortsat mange løjer, især da en svigersøn af ham var kommet hertil fra Tyskland for at begynde på et

bageri i byen. Denne tyske bager var en rigtig danskerhader, og for at vise sit sindelag fik han en plakat ophængt i vinduet, hvorpå han havde skrevet: »Die alte Laus ist nun heraus, sie soll uns nicht mehr beissen, und Sonderburg soll von nun an eine deutsche Festung heissen.« Han forsvandt dog snart igen til Tyskland, fordi han ikke kunne ernære sig her. Plakaten havde vakt stor harme hos store og små, og vi drenge marcherede i flokke frem og tilbage forbi skipperens hus syngende: »Dengang jeg drog af sted«, og »Slesvig-Holstens falske sønner, I har brudt eders trokabsed«. Den gik på oprørsvisens melodi, men der kom dog hverken politibetjent eller gendarm efter os, og naboerne morede sig, mens skipperen rasede.

Under byens opbygning brændte købmand Christian Karbergs oliemølle ved Mølleedammen, og da næsten alle håndværkere og arbejdere havde travlt med byggearbejdet, indfandt der sig kun få mennesker til at betjene sprøjterne med pumpen og vandforsyning, men så kom vi drenge til arbejdet, og vi hængte i af alle livsens kræfter. Arbejdet gik ikke uden sang, og da vi kun sang vore danske viser, som var forbudt af øvrigheden, varede det ikke længe, før der kom en gendarm og forbød os at synge. Så nedlagde vi arbejdet og stak hænderne i lommerne, thi hvis vi ikke måtte synge, ville vi heller ikke hjælpe med at slukke ildebranden. Da hr. Karberg hørte det, kom han hen til os og sagde: »Syng I kun, drenge, følgerne kommer jeg op for.« Så tog vi fat med fornyede kræfter og sang dertil med forstærket stemme vore danske krigsviser uden at blive forhindret deri. Men oliefabrikken brændte alligevel helt ned.

Vi havde dengang adskillige originaler boende i Havbogaden, af hvilke en lappeskomager udmærkede sig ved sit sære og bryske væsen. En af hans naboer fortalte engang os drenge om et sammenstød, han havde haft med skomageren, det lød således:

En dag kom skomageren ind til mig og tiltalte mig på en højrodet måde med truende blikke: Hør nabo, din søn Peter har med al magt kastet min søn Christian et råddent æg midt i hans højre øje, så det svulmede forfærdeligt, og nu skal jeg vise dig, at jeg er mand for, at han skal blive anklaget for den højeste ret, at han kan blive straffet på det nøjagtigste. Jeg svarede ham så i en beroligende tone: »Gamle ven, lad os sætte os ned og tale om sagen!« og jeg sagde derpå til min kone: »Mutter, skænk os to gamle en punch!« Skomageren syntes straks at blive lidt mildere stemt, da han hørte tale om punchen, som han nød med velbehag, og da han først havde bragt adskillige stykker bag vesten, blev han med hver punch mere og mere blød om hjertet og sagde, efter at han havde mærket, at han havde fået sit tilbørlige kvantum: »Hør nabo, din søn Peter er jo i grunden en prægtig dreng, som jeg holder så meget af. Du må love mig endelig ikke at gøre ham nogen fortræd, fordi han kastede

ægget. Han mente jo ikke noget ondt dermed.« Det lovede jeg ham så, og han gik hjemefter med lidt slagside.

Efter min konfirmation ville jeg som de fleste Havbogade-drengene dengang til søs. Jeg fik hyre hos skipperen, som vi havde drillet så meget. Jeg havde derfor heller ingen lyst til at komme med ham, men det blev der ikke spurgt om, og da han med sin lille jagt havde fast fart mellem Sønderborg og Rendsborg, så trøstede jeg mig med, at rejsen ikke kunne blive så lang. Men skipperen var hård imod mig. Han truede mig lejlighedsvis med, at han ville slå mig for hovedet med et håndspage og kaste mig over bord, da jeg næsten aldrig kunne gøre ham noget tilpas. Engang, da vi under sejladsen for en stor kuling havde slæbt jollen under vand, sendte han mig ned i den for at øse den læns, men både årer og øsekar var drevet bort, så jeg kunne jo ikke øse vand ud, og skipperen var så rasende over tabet af Jollens indhold, at han ikke ville lade mig komme om bord igen. Jeg måtte derfor blive siddende i vandet, indtil skipperens onde lune omsider havde fortaget sig. Jeg holdt dog to rejser ud med ham og havde så held til at få hyre med en Hamborg-bark, som lå i København, hvor den havde losset, og nu skulle til Cardiff for at laste kul til Montevideo.

Kaptajnens moder boede i Sønderborg, og han var kommet hertil for at besøge hende. Ved den lejlighed traf min fader ham, med hvem han var skolekammerat, og jeg fik på denne måde hyren, som jeg var meget glad for. Jeg mønstredes som jungmand. Vi var flere Sønderborg-dreng om bord, og når vi talte vort hjemlige sprog med hinanden, blev vi skældt ud over vort »hakkelseskæresprog«, som hamburgererne kaldte det.

Straks da vi var kommet ud af Kanalen, efter at vi havde lastet i Cardiff, sendte kaptajnen mig til tops for at bringe royalråen op, skønt jeg aldrig før havde været oppe ved en royalrå, men jeg klarede alligevel arbejdet til tilfredshed. I Cardiff havde vi fået en stor bulldog om bord, som var meget glubsk. Derfor var vi bange for at komme den nær, den angreb vore høns, som den slugte med fjer og alt, og den rev et øre af vort svin, som den også fortærede.

Da vi kom til Montevideo, sendtes den om bord i en anden Hamborg-bark, som lå der, men da den opførte sig lige så glubsk og ustyrlig i de nye omgivelser, fik vi den retur.

I Montevideo var der overflod af kødvarer, helt billigt og delvis gratis. Vi købte et større parti. En del deraf, hovedsagelig tunger og lever, blev nedsaltet for at bruges nede i den kolde zone, men da vi kom ned imod Cap Horn, gav kaptajnen styrmanden ordre til at skaffe de nedsaltede varer samt en del anschovis ned i agterlugen. Kaptajnen vidste, når han gav os lejlighed til at skaffe os noget ekstra-proviant, at vi så nok skulle gøre brug deraf, og han tog ikke fejl i sin beregning. I løbet af

temmelig kort tid var lageret rømmet, skønt det havde mistet sin friskhed, og da så alt var sluppet op, lod kaptajnen os kalde agterud og spurgte os, hvorledes provianten havde smagt os. Vi svarede, at det havde smagt os udmærket. »Ja,« sagde han, »der kan I se. Hvis I havde fået disse sager udleveret som proviant af mig, så ville I ganske bestemt have vraget dem, men nu da I skulle spise dem som en forbuden frugt, smagte det jer udmærket.«

Da vi ikke havde fået ladning i Montevideo, gik vi i ballast til Callao for at laste guano. Vi skulle derfor have bådene bragt ned i lasten, hvor de hjalp på ballasten og ikke kunne slingre over bord, når vi kom ned til Cap Horn.

Jeg stod til rors, da jeg fik ordre til at bringe en talje ud på storraen, men mine hænder var helt stive af kulde, fordi kaptajnen ikke tålte, at vi tog vanter på, når vi stod til rors. Vi skulle hærdes, påstod han. Jeg kunne derfor ikke holde mig fast, men faldt ned og blev klemt fast mellem navlebænken og stormasten. Da man omsider fik mig halet op af klemmen, som jeg sad i, kommanderede kaptajnen mig atter til rors. Jeg stod der dog kun en ganske kort tid, indtil jeg faldt sammen af smerte og blev liggende på dækket. Jeg blev så bragt til køjs, hvor jeg måtte blive en månedstid, før jeg atter kunne begynde at arbejde lidt igen.

Det var før skik og brug, og er det vel delvis endnu, at velhavende forældre, som havde sønner, der ikke var modtagelige for opdragelse, blev sendt til søs. De kom hovedsagelig fra det indre Tyskland, *von boom*, som hamborgerne sagde om de folk, der kom fra højlandet ned til vandkanten, og hyrebåserne i havnepladserne skaffede dem så hyre, efter at de havde ligget i logi hos dem i længere tid. Der beregnedes en god hyreprovision, thi forældrene var jo folk, der kunne betale. Men disse stakkels drenge fik dengang som oftest en hård medfart om bord. De havde aldrig set hav eller skibe før, og var også for en stor del nogle døgenigte, som ikke var til at bruge til noget som helst, men havde de ikke villet lade sig opdrage før, så blev de tvunget til det om bord med tamp og spark fra alle sider. Dertil kom, at de ikke kunne forstå kommandosproget om bord, som gik på hamburger-platt, og dertil led de meget af søsyge. Men der fandtes dog undertiden en godhjertet sjæl om bord, som tog sig lidt af dem, så de ikke helt fortvivlede. Vi drenge, der var opvokset ved kysten og var halvt søvante, klarede os langt bedre og fik en forholdsvis bedre behandling.

Vi havde også en sådan booplænder om bord, og han havde det ikke for godt. Styrmanden især havde et ondt øje til ham og plejede at bruge »Du verdammter Jütt« som skældsord mod ham. Da nu vor bådsmænd var fra Fanø og havde hørt ordet jütt anvendt på nævnte måde af styrmanden, stillede bådsmændene sig ved sådan en lejlighed hen for ham, og

idet han slog sig for brystet, sagde han: »Her er en jütt, mig kan De kalde således, men ikke dette udskud, ellers skal De lære en rigtig jyde at kende.« Fra den dag brugte styrmanden ikke mere jütt som skældsord. Bådsmændene forstod at skaffe sig agtelse for sit fødeland.

Da vi nåede ned mod Cap Hoorn, var det omtrent blevet vinter dernede, skønt det var midt om sommeren hos os herhjemme, og kulden tog hurtigt til. Der står det da sædvanligt med hårde storme fra vest og tåget vejr. Vi så også nogle isbjerge, og styrmanden varskoede engang, da han i den disede luft så et vældigt isbjerg forude, at der var land i sigte. Vi måtte ligge underdrejet i en månedstid, før vi kunne komme rundt om Hornet. En dag, da vi lå dernede, skulle kahytsdrengen, som også var fra Sønderborg, bære suppeterrinen fra kabyssen agterud til kaptajnens kahyt. Drengen skulle blive ved at gå barfodet nede i den hårde kulde, mens vi andre havde vore søstøvler på, thi kaptajnen ville have ham afhærdet. Der løb en høj svær sø, og drengen ynkedes af en af de ældre af besætningen, en svensk matros, som tog terrinen fra ham for at bære den agterud, men han var kun omtrent kommet halvvejs hen til kahytten, da der kom en svær bræksø og tog matrosen samt terrinen uden bords, og han forsvandt straks for vore øjne. Han havde ofret sig for drengen, hvis time endnu ikke var kommet!

Vort skib skulle have været forsynet med ny kobberhud, før rejsen tiltrådtes, men rederiet havde ment, at kobberet nok kunne holde for en rejse til. Det slog dog ikke til, thi da vi lå under Cap Hoorn, kunne vi se, hvorledes kobberpladerne løsnede sig fra skibsbunden og drev agter ud.

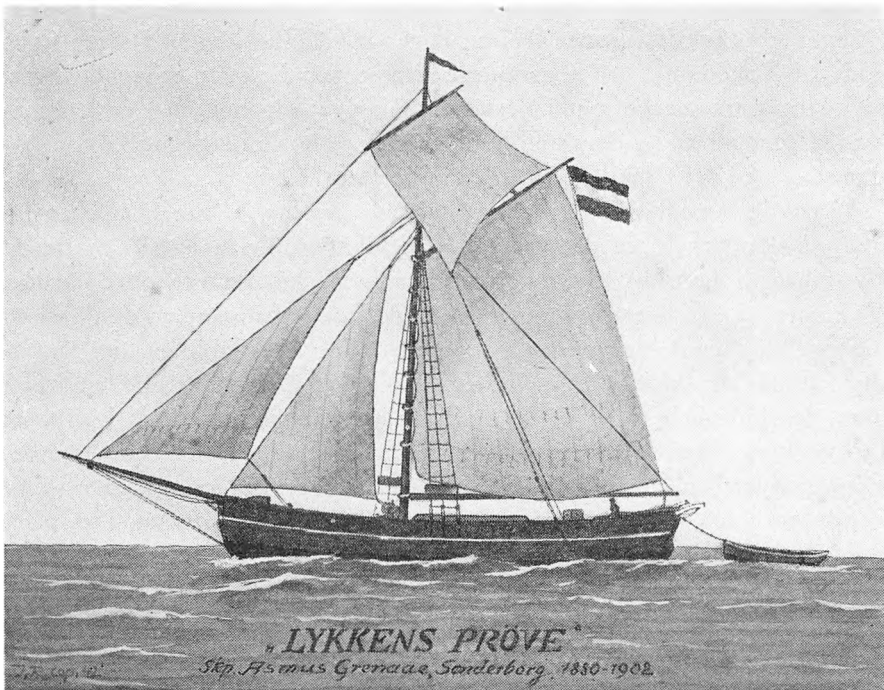
Vi var omsider kommet om på vestkysten og stod nordefter, da kaptajnen bebrejdede førstestyrmanden, at han havde givet ordre til at gøre royal- og bramsejl fast, da det havde været kaptajnens hensigt at sejle disse sejl over bord, for at vi kunne løbe ind til Valparaiso og melde havari. Det blev der altså ikke noget af, og vi måtte fortsætte til Callao. Da vi kom i havn, blev pumperne straks forsejlet, fordi vi skulle laste Guano, og det må kun ske i et tæt og aldeles tørt skib. Efter tre dage kom ladningsforsikringens ekspert om bord for at besigtige pumperne, og der gik en dykker ned for at reparere kobberhuden. Der måtte anbringes mange nye plader, og det tog megen tid for dykkeren. Reparationen var forbundet med store omkostninger, men vor egen tømmermand fik dog lov af forsikringseksperter til at kalfatre skibet. Der lå en anden Hamburger-bark i havnen, som havde en kaptajn fra Sønderborg om bord. Vor kaptajn aflagde gentagne besøg hos ham. Vi var stadig Sønderborgdrenge i gigen, fordi vi pilede bedst, som kaptajnen sagde.

På barken kom vor kaptajn sammen med en guanokøbmand, og derved blev vor bulldog også et samtaleemne, og købmanden kom med om bord hos os. Så snart han så bulldoggen, blev han ved første blik helt forelsket

i den, tilmed da den havde fået seks hvalpe ved Cap Hoorn. Denne hund ville han for enhver pris kalde sin, sagde han. Der var ikke mage til den i hele landet. Han blev også omsider enig med kaptajnen om at købe hunden samt alle hvalpe for en meget høj pris, men penge syntes ikke at spille nogen rolle for ham, thi da vi satte ham og hundene i land, gav han hver af os giggaster et pund sterling i drikkepenge. En dag, da vi lå inde ved byen og ventede på kaptajnen, kom der en barkasse, som var bemandet med et dusin store negre, og roede midt ind i siden af vor gig. Der var ingen kaj, hvor vi lå, kun en lille primitiv tillægsbro, og som følge af brændingen var vandet meget uroligt. Barkassen ramte heldigvis vor gig ved midttoften, ellers ville den være blevet knust. Vi gik løs på negrene med de redskaber, vi havde om bord, og jeg ramte den største neger på hovedet, så han faldt bag over og blev liggende. Da den store neger på var kommet til besindelse, opmuntrede han sine kammerater til at tage hævn over os, og vi kom i kamp med dem. Da vi indså, at vi ikke kunne stå os imod dem i længden, flygtede vi til søs, hvorved de ikke kunne indhente os, og vi måtte blive udenfor, til skumringen var indtrådt. Da vi omsider kom ind til broen igen, blev vi godt skældt ud af kaptajnen, der havde ventet os, men da han hørte årsagen til vor udebliven, faldt han til ro, og vi roede ham om bord.

Efter at vort skib var blevet sat i sødygtig stand, sejlede vi ud til Guanøerne for at laste, omtrent 30 miles fra Callao. Det tog 80 dage for at laste, og hvis kaptajnen ikke havde skænket arbejdsformanden en klædning, havde vi fået lov til at ligge længere endnu. Ladningen skulde hentes inde i brændingen af vort mandskab i vore både, og der lå mange store skibe af alle nationer, som lastede samtidigt med os. Vor kaptajn sørgede undertiden for, at vi giggaster fik en bifortjeneste. Således havde vi en dag hjulpet en svensk bark at komme i gang ved at bugsere ham klar af de andre skibe i stille vejr, men svenskeren ville ikke godtgøre os noget for vort arbejde. Da vi kom om bord og fortalte kaptajnen det, sejlede han med os hen til svenskeren, og så fik vi vor betaling.

Da vi havde lasten inde, sejlede vi tilbage til Callao, og vore pumper blev atter forseglede for tre dage, og i denne tid fik vi en dags landlov, som vi ville benytte til at rejse med banen op til Lima for at bese hovedstaden, men da vi kom i land, stod vor dykker på kajen og tog venligt imod os samt indbød os til at følge med ham på hotellet. Det havde vi nok lyst til, da vejret var blevet dårligt. Da vi havde bænket os på hotellet, fortalte dykkeren os, at han i mellemtiden havde tjent så mange penge ved at dykke ved et vrage, at han ikke vidste, hvor han skulle hen med dem. Han lod os nu beværte på det bedste med fine retter og drikkevarer, og vi kom i så godt humør, at vi blev siddende der, til vor båd om aftenen kom ind for at hente os.

I 1880 købte skipper Asmus Jacob Grenaa jagten »Lykkens Prøve«. Nogle år senere (1895) gav han den navneforandring, idet han opkaldte den efter sin kone »Eleonore«. Museumsinspektør J. Raben har tegnet ovenstående akvarel, der er udlånt fra museet på Sønderborg Slot.

Da skibspumperne efter tre dage viste sig tørre, og der intet vand fandtes i skibet, klarerede vi ud til Cowes for ordre.

Vi havde gunstig rejse ned Cap Hoorn, hvor vi ankom ved juletid. Der var da fint vejr og vindstille. Vi slagtede vort svin og fejrede jul, hvortil kaptajnen spenderede de tilbørlige drikkevarer. Vi ankom til Cowes efter en rigelig 100 dages rejse og fik efter nogle dage vor ordre til at sejle til København, hvor ladningen skulde lastes, hvilket var os helt behageligt. Da vi efter nogle dages rejse ankom til København, blev der gjort stor stads af os, fordi vi var det første skib, som havde bragt guanoladning fra Peru. Vore matroser gik i land med høje hatte, som de påstod at være berettiget til, fordi de havde omsejlet Cap Hoorn. Hvor vi kom i beværtninger og forlystelsessteder, kom især købmændene os i møde og inviterede os på vin og andre vederkvægelser, fordi vi havde bragt den første guano, og de ønskede forklaring af os angående guanøerne, da der herskede forskellige meninger om disse øers oprindelse. Denne gyldne tid varede imidlertid ikke længe. Mandskabet blev afmønstret efter udlosningen, fordi skibet skulle have en grundig overhaling, og jeg rejste hjem til Sønderborg.

Der blev mig dog kun et kort ophold forundt hjemme hos mine pårørende. Et Sønderborg-rederi havde en brig liggende i Glasgow, som lastede stykgods til Yokohama. Jeg forespurgte derfor hos rederiet angående hyre, blev straks antaget og sendt af sted til Glasgow sammen med en kammerat. Efter at vi ved ankomsten havde meldt os hos kaptajnen, blev vi på mønstret med det samme og afsejlede kort efter.

Vi havde et godt skib og fik en god rejse. Jeg havde kun én ubehagelig oplevelse undervejs, og det var, da vort lukaf skulle males. Vi måtte da flytte hen til agterlugen og tage logis der, indtil lukafet var gjort i orden. Vi kunne ikke få hver sin køje, men lå ved siden af hinanden, og da vi en morgen klokken 4 blev purret ud, og jeg ville vække kokken, der lå ved mig, kunne jeg ikke få ham vækket, skønt jeg ruskede af alle kræfter i ham. Jeg blev helt forskrækket og fik mine kammerater til at hjælpe at få liv i ham, men vore anstrengelser var frugtesløse. Vi blev snart overbevist om, at han var død. Han havde været lungesyg, og kaptajnen skrev i skibsjournalen, at han i nattens løb var død af et hjerteslag. Det skete nede i nærheden af Sundastrædet, så vi måtte på grund af varmen sætte liget over bord samme dag. Tanken om, at jeg havde ligget ved siden af min døde kammerat om natten, havde gjort mig meget nedtrykt, og denne stemning havde jeg svært ved at forvinde, men jeg var også endnu i drengalderen og var ikke blevet hærdet imod livets genvordigheder. I Yokohama traf vi igen sammen med en kaptajn fra Sønderborg, der førte et Hamborg-fartøj, hvor der var nogle skolekammerater om bord. De havde losset stykgods og var godt forsynet med forskellige rarieteter. Vi havde en god tid og lastede ris efter udlosningen af vor stykgodsladning. Under losningen af sådanne varer hænder det ofte, at der går noget emballage i stykker, hvis indhold er søfolkene kærkomment, især i de tider, da man endnu ikke kendte noget videre til al den konserver, som nu til dags er helt almindelig. Vi skulle til Hongkong med vor risladning og fik en kvik rejse. Efter ankomsten fik jeg at vide, at min fader, som var om bord på en jernbark, lå ovre i Victoria dok omtrent en mil derfra, hvor vi lå. Denne bark, der var en af de første jernsejlskibe, var bygget i Sønderborg og hjemmehørende der. Jeg fik en dag landlov til at besøge min fader og gik i land bevæbnet med styrmandens revolver og en meget stor skedekniv. Vi havde nemlig hørt, at der kort i forvejen var blevet myrdet et par engelske officerer af kinesere på den vej, jeg skulle. Jeg nåede velholdent mit mål uden at få brug for mine våben. Min fader blev højligt overrasket ved pludselig at se mig stå foran sig. Han havde nemlig ingen anelse om, at jeg havde fået hyre ud til kysten, og dengang var postgangen ikke så hyppig og hurtig som nu til dags, og folk skrev ikke så ofte. Jeg blev hos min fader til om aftenen, fordi han havde lovet mig at følge mig tilbage til mit skib.

Da vi begav os på vej, blev vi forfulgt af to kinesere, som gik tæt i hælene på os. Det fandt vi os dog ikke ret længe i. Vi vendte os om og tog hver en i kraven og spurgte dem, hvad de havde i sinde. De tog til at jamre og undskyldte sig, at de var bange for at gå alene og bad om at blive ved at følge os, da de nødvendigvis skulle ind til byen. De fik så lov til at gå nogle skridt foran os, så vi kunne holde øje med dem, da vi ikke stolede på dem, længere end vi så dem, men så skete der heller ikke noget på resten af vejen.

Det hændte i de år, da jeg sejlede der, temmelig hyppigt, at sejskibene blev overfaldet af kinesiske sørøvere, og af de ældre fartøjer, som sejlede derude på kysten, havde mange, ligeledes også vor gamle brig, påmalede kanonporte for at kyse kineserne. Skibene skulle således antages for krigsskibe. Ligeledes var alle de fartøjer, der drev kystfart, forsynede med våben for at værne sig mod overfald. Vi havde fået en del gamle geværer og en kanon med på rejsen. Af krudt havde vi nogle tønder, som vi havde reserveret os af stykgodsladningen. Vi håbede rigtig nok, at vi ikke skulle få brug for disse ting, men en dag, da vi i vindstille var kommet tæt ind under en lille ø, kom der om formiddagen fem med kinesere tæt besatte kanoer roende ud imod os. Vi kunne ikke tro andet, end at de havde ondt i sinde, og forberedte os derfor på at tage varmt imod dem. Vore geværer havde vi afprøvet i forvejen. Nogle af dem sprang låsen ud af, og andre revnede ved første skud, men nogle holdt dog, og dem brugte vi. Vi havde lavet os en del ammunition til rette til kanonen af nogle jernstænger, så det kunne virke som kadætsker. Kineserne kom os stadigt nærmere, og da vi holdt det for bedst ikke at lade dem komme os alt for nær ind på livet, gav vi dem en geværssalve sammen med kanonladningen. Oven på denne bekomst trak de sig hurtigt tilbage til deres ø. Men da det stille vejr holdt på, og vi frygtede, at de kunne komme igen, foretog vi flere forberedelser for atter at tage imod dem. Vi slog alt, hvad vi havde af flasker og glas itu, og strøede det på dækket, og kokken lagde et bål af træstumper og beg til rette som kunne tændes i en fart. Denne ild ville vi bruge til at kaste ned i kanoerne blandt kineserne og krudtkartucher oven på for at sprænge kanoerne. Om eftermiddagen kom der også ganske rigtig en ny flåde kanoer ud imod os, men denne gang henimod 30 stykker; det så nu farligt ud for os, thi imod så mange, kunne vi indse, ville det være umuligt for os at holde stand, men vi ville dog ikke give op, thi det var usandsynligt, at de ville skåne vort liv, når de først havde fået overtaget, og så ville vi sælge det så dyrt som muligt. Vor kaptajn, som var en gudfrygtig mand, trøstede os med, at Vorherre nok ville stå os bi, og det gjorde han også. Det kom ikke til nogen styrkeprøve, thi netop som kineserne kom os temmelig nær, kom der brise, og vi sejlede fra dem. Nogle af dem prøvede at indhente os, men så fik de en salve, og da gav de op. Glade blev vi.

Fra Hongkong gik vi i ballast til Chefoo for at laste bøtter til Yokohama, hvor vi igen lastede ris til Kanton. Vi fik dengang en hård rejse, og vi ville endda have fejret julefest undervejs, til hvilken kokken havde forberedt sig med at bage julekager til os, men nordøst-monsunen blæste så hårdt, at de høje søer brød ind over hele skibet og fyldte dækket med vand, så al kabysens indhold og dermed hele vor juleforventning gik i vasken. Vi turde dengang ikke flyde helt op til Kanton og lossede derfor i Vampoo, en ø i Riveret. Derfra gik vi fragtsøgende til Hongkong. Ved ankomsten dertil kom en Sønderborg-styrmand fra en bark af samme rederi som vor brig og meddelte os, at der var udbrudt krig mellem Tyskland og Frankrig, og at vi skulle hale over til den anden side af havnen, hvor vi kom til at ligge sammen med henimod halvfjers andre tyske fartøjer. Tyskland havde kun to små krigsskibe på kysten, der lå i Yokohama krigen over, og de franske orlogsmænd holdt stadig øje med dem. Vi lå stille i Hongkong i 9 måneder, indtil krigen omtrent var forbi. Jeg var atter giggast og kom i land hver dag. Vi fordrev tiden med spil og sport med kammeraterne fra fem andre Sønderborg-skibe, der også lå der. Vi havde også undertiden bal om bord, dog uden damer. Dem fik vi ikke lov til at indbyde, skønt der var nok, der gerne ville have været med til gilde.

Vi blev ikke afmønstret, da den tyske konsul var indforstået med, at vi blev om bord. Hen imod krigens slutning afgik vi til Vampoo for at få kobberhuden fornyet. Vi kom der ind i en provisorisk dok, en fordybning, som kineserne havde gravet i flodbredden, og da vi var blevet halet ind i den, blev indsejlingen tætnet med en jordvold og vandet, der omgav os, pumpet ud, så at vor brig stod tør. Efter at skibsbunden var bragt i orden, halede vi ud på floden, men vi måtte holde skarp udkig med kineserne, thi de plejede at komme svømmende under vandet inde fra en sampan, medbringende en line forsynet med en tang i enden, som de fik fasthaget i kanten af pladerne, som på denne måde blev revet løse og trukket om bord i sampanen. På denne måde skal der være blevet stjålet mange plader, men kineserne risikerer rigtignok deres liv ved disse manøvrer, thi man havde kort i forvejen observeret en sådan undervandsrøver, og styrmanden harpunerede kineseren. Dette afskrækker alligevel ikke de stakkels forsultne djævlø. I Vampoo lastede vi kanel til Chefoo og gik derfra til Hongkong, hvor jeg forlangte af kaptajnen, at han fra nu af måtte betale mig kystthyren, den hyre, man fik, når man blev påmønstret derude og som var betydelig større end den derhjemme fra. Dette ville kaptajnen ikke. Han gik derfor til konsulen, og da de to holdt sammen, forlangte jeg at blive afmønstret. Jeg fik også mit ønske opfyldt og mønstrede så på en Sønderborg-bark, som lå i Hongkong og havde flere Sønderborg-kammerater om bord. Barken var befragtet for at gå i bal-

I de hjemlige farvande beskæftigede skipper Asmus Grenaae sig dels med stenfiskeri, dels med stykgodsfart, blandt andet mursten og sukkerroer; de sidste sejlede han fra Dyvig til Assens.

I »Dagbladet«, »Nyheds- og Avertissementstidende for det nordlige Schleswig«, som udgik daglig og kostede 80 pf. fjerdingårlig foruden postpengene, og som blev »Udgivet af Karl Strackerjan i Hadersleben« fandtes denne notis onsdag den 2. maj 1900.

»Eleonore« blev i 1905 solgt til skipper Hans Lorenzen, Sønderborg.

Antal Bjæleværelser findes, bliver ombygget til Sutter Bogerum. Bygningen leder Bygmester Hummel i, Flensburg. Den nye Bygning bliver udfyret med alle Bequemligheder, som Nutiden fordrer.

* Sønderburg, 30. April. (S. B.)

Da Skipper N. Greenaae herfra sidste Fredag Eftermiddag med sin Jagt „Eleonore“, med Mursten fra Etenjund til Augustenburg, just besøgt sig udenfor Flensburg Fjord, til hans Skib en Læk. Der trængte saa meget Vand ind, at Pumpen ikke kunde staffe det bort og Skipperen hidseede derfor Mandflaget. Til Lykke kom Krydstolinspektørens Skonnert „Abler“ ham imøde og sendte Herr Steuer-rath Jesberg ikke blot strax 4 Mand til Hjælp, men lod ogsaa Jagten slæbe ind til Sønderburg, hvor Staden snart blev udbedret, saa at Farten til Augustenburg kunde fortsættes. Skipperen finder sig forpligtet til den største Tak overfor Mandflaget og dets Kommandør for den ham saa beredvillig og hurtig ydede Hjælp.

* Flensburg, 30. April. Den heroærende Statsanvøltshast har nu udfærdiget en Opfordring vedrørende den 16. Nr. oamte Tienstedens...

last til Saigon og laste ris til Hongkong. Da byen ligger temmelig højt oppe på floden, og der den gang endnu ikke fandtes nogen slæbedamper, måtte vi krydse og benytte flodtiden for at komme op. Ved ebбетiden ankrede vi og bragte samtidig en line i land for ikke at drive midt ud på strømmen og spærre farvandet, og da urskoven hænger ud over flodbredden, var det et farligt værk at få linen gjort fast i land.

Vi var en dag med to mand i båden inde med linen og sprang begge i land for at gøre fast om et lille træ. Vi blev øjeblikkelig overfaldet af en flok myrer, så store som en fingerende. De dækkede næsten helt vor krop. Vi måtte derfor straks til Vands, og vi rensede os for de væmmelige påtrængende gæster, der havde stukket eller bidt os, hvor de blot kunne komme af sted med det. Urskoven eller junglen var så tæt sammenfiltret især i bunden, at det var umuligt at trænge sig frem eller bane sig vej derigennem. Der var kun en mængde smuthuller ned til floden, som de mange rovdyr, slanger og al slags kryb, som junglen vrimler med, havde banet sig for at komme ned at drikke. Da linen skulle kastes, var der gået to mand i jollen, hvoraf den ene var en irlænder. Da han sprang i land, kom der som et lyn en tiger, der havde ligget på lur, farende ud af

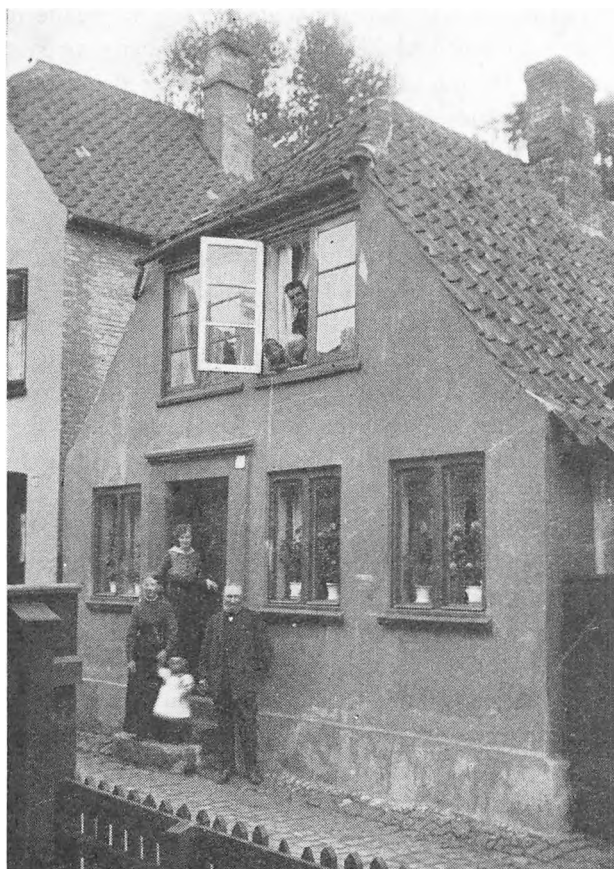
skovbunden og angreb irlænderen, der ikke kunne værge for sig, sønderled ham og trak af sted med ham ind i skovtykningen.

Der lå en Hamborg-bark i nærheden af os. Fra den var en skibsdreng sprunget udenbords for at få sig et kølende bad. Da han nu lå og svømmede rundt, fik han øje på noget, der drev i vandfladen, og som han antog for en træstamme. Han svømmede hen imod den for at klatre op på den, men da han var kommet hen i nærheden af den, kom der pludselig liv i det formentlige stykke træ, og da drengen så, at det begyndte at bevæge sig, kom han i tanker om, at der var fare på færde, thi han tog til at råbe om hjælp og ville vende om, men da var det for sent, thi med lynets hastighed havde krokodillen den stakkels dreng i sit store gab og forsvandt med ham i dybet ned i mudderet.

Vi lastede ris i Saigon til Hongkong og fik 10 kinesiske tømmermænd med som passagerer. De byggede sig et slags telt på storlugen, men det blev en slem rejse for de stakler, thi vi kom ind i en tyfon, og alt, hvad der var på dækket, som ikke blev slået udenbords, røg mellem hinanden. Vi slæbte et kabeltov agter ud for at bryde søen, som stadig væltede ind over skibet, da vi lensede for vinden.

Jeg havde nær mistet livet, da jeg af lossebommen, som havde sprængt surringen, og som jeg skulle gøre fast igen, blev slået ned i læsiden og fløj gennem lenseporten, men jeg blev tilfældigt hængende under armkrogene, indtil jeg af mine kammerater blev halet ind på dækket, hvorpå jeg blev surret fast til roret for at overtage roturen. Vi kom omsider godt ud af tyfonen og kom til Hongkong, hvor der lå mange skibe, der havde mistet rigningen. Jeg lod mig afmønstre fra barken, fordi hyrebåsen havde lovet at skaffe mig hyre hjemefter. Det var det sædvanlige trick, hyrebåserne brugte for at beholde søfolkene i logi hos sig, så længe de havde penge. Når så disse var opbrugt, forskaffedes der undertiden den ønskede hyre, ellers måtte man nøjes med, hvad der bød sig. Jeg blev dog ked af længere at lade mig holde hen med hyrebåsens falske løfter, da jeg ikke ville af med alt, hvad jeg havde tilbage, og mønstrede så med en Åbenrå-brig, der skulle til Bangkok og laste ris tilbage til Hongkong. På riveret op til Bangkok fandtes der dengang heller ingen slæbedampere. Vi måtte derfor arbejde os op til byen på samme måde, som vi havde måttet til Saigon. Når vi om aftenen gik til ankers på riveret, måtte vi tilstoppe klydserne og påse, at der ikke hang nogen line udenbords, for at slangerne, som der var så overmåde mange af, ikke skulle entre om bord.

En dag, da vi gjorde bramsejlet løs, faldt der et par stykker ned på dækket, de var dog blevet bedøvede af nedstyrtingen, så vi kunne få dem dræbt, før de kom til besindelse igen. Da vi kom op til Bangkok, måtte vi lægge til en skrøbelig træbro. Kaj var der ikke noget af. Der herskede dengang for tresindstyve år siden overalt primitive tilstande,

Skipper Asmus Jacob Grenaac og familie fotograferet i 1914 foran familiens hus, Havbogade 40 (tidl. Norderstr. 40) i Sønderborg.

som først blev forbedrede, efter at etatsråd H. N. Andersen havde taget ophold og bragt orden i sagerne derude.

Mens vi lastede, blev der tilbudt os en mængde æg mod en ganske lille betaling. Vi købte en stor kurvfuld, og da briggen på forrige rejse havde haft sukkerladning, fandtes der endnu en rest om bord i lugaret, og så forspiste vi os i æg, sammenrørt med sukker. En skotsk matros, der havde været for grådig, blev syg og helt gul i ansigtet. Vi troede, han var døden nær, og satte flag efter doktoren, som også kom hurtigt, og da vi ytrede vor frygt, at det måske havde været giftige slangeæg, vi havde spist, trøstede han os med, at det var gode siamesiske hønseæg og skottens sygdom kun en følge af hans forslugenhed. Vi lod så kokken bage os budding af resten af æggene, som smagte os godt.

Da vi var færdig med lastningen, lagde vi for udgående ud på strømmen. Jeg havde vagt indtil klokken 12, og kaptajnen var gået i land med fem mand i jollen. Da nu vagten var udløbet, var der ingen til at afløse mig. Jeg ventede derfor en tid lang på, at båden skulle komme tilbage, men omsider blev tiden mig for lang, og jeg gik til køjs. Om morgenen kom der en skonnert op, som styrmanden ville kigge ud efter gennem kikkerten, der havde sin plads i kahytsskappen, men den var forsvundet: Imidlertid var skonnerten kommet så nær, at styrmanden kunne kende den. Han råbte derfor ned til kaptajnen, at der var en bekendt Hamborgskonnert i Opsejling. Kaptajnen ville derfor i en fart i tøjet, men kunne ikke finde sine bukser. De og andre klæder var gået samme vej som kikkerten. Siameserne stjal naturligvis lige så galt som kineserne, hvor de så lejlighed dertil, og denne havde budt sig om natten, da der ingen vagt var på dækket. Kaptajnen ville derfor gøre mig ansvarlig for tabet ved tyveriet, og da jeg ikke ville finde mig i dette, kom vi op at skændes, hvorpå jeg sagde min hyre op og gik i land, da vi kom til Hongkong. Der lå en Århus-skonnert, som skulle have ny besætning, fordi kaptajnen havde sejlet med kinesere og malayer, da der ingen europæer ville om bord hos ham, fordi skibet var ilde berygtet, hovedsageligt for styrmandens skyld. Men nu skulde der folk om bord, som kunne tåle kulden, da skibet var befragtet for at gå til Formosa. Jeg havde ingen lyst til at gå med, men jeg havde en kammarat, der ikke var bange for noget som helst, og han fik mig overtalt, thi han ville med, om det så var selve djævelen, der var styrmand på skonnerten.

Styrmanden var en kæmpe, der havde tilnavnet »Hyænen«, og vi kom straks i klammeri med ham, fordi vi ikke ville tørne til, førend vi havde fået vort logi rensat for det ubeskrivelige griseri, der var efterladt af kinesere og malayer. Da styrmandens brutale behandling omsider blev os for drøj, sammensvor vi os om at give ham en grundig lektion. Da en dag kaptajnen sov, gik vi med 6 mand løs på styrmanden og meddelte ham, at nu skulle han kastes over bord, og vi udførte også vor trussel så vidt, at vi lagde ham op på rælingen og forlangte fremtidig bedre behandling, da han ellers skulle druknes. Kaptajnen vækkedes af styrmandens vilde brøl. Han kom farende ud til os og befalede os at lade styrmanden i fred. Vi adlød, hvorpå vi forhandlede med kaptajnen på en rolig måde, og derefter blev forholdet bedre om bord. Vi havde engelsk kommando, fordi kaptajnen kun tålte, at vi talte engelsk eller dansk, da han ikke kunne lide det gængse plattyske sprog. For resten behandlede kaptajnen os godt, og vi fik udmærket proviant. Blot styrmanden kunne ikke holde sig fra lejlighedsvis at prøve at chikanere den ene og den anden af os.

En af matroserne, en Stettiner, som styrmanden især ikke kunne lide,

bebrejdede han en dag, at vi havde brugt en halv time til at tørne ud i, og han skulle følge med agterud til kaptajnen. Stettineren, som besad usædvanlige kræfter, fulgte med, og da kaptajnen straks begyndte at bebrejde ham vor stygge opførsel, mærkede Stettineren, at styrmanden havde bagtalt os. Han blev pludselig rasende og råbte styrmanden til: »You are a good damned liar«, og greb både styrmanden og kaptajnen i nakken og slog deres hoveder sammen, så det vistnok gnistrede for øjnene af dem, og andenstyrmand, som kaptajnen havde stillet op som vagtmand ved kahyttdøren, slog han til side. Han forlod kahytten som en triumfator, og der var ingen agterude, der senere hen vovede at fornærme ham. Vi havde i virkeligheden også kun brugt en ganske kort tid til at tørne ud.

Da vi kom til Takao, blev der forspændt 40 sampans, som bugserede os ind i havnen, hvor vi skulle laste sukker til Yokohama. Der var styrmanden atter på spil og forlangte af os, at vi en søndag skulle hænge et stillads udenbords og skrubbe skibet rent. Det vægrede vi os ved, da det var helligdag, men så bad kaptajnen os om at vaske skibet rent indenbords, hvilket vi straks gik i gang med.

Vi fik en superkargo med kok og proviant om bord. Han skulle gøre rejsen med til Yokohama. Han fik som kvarter overladt en lille stald, som ellers blev brugt til forskellige slagtedyr, der medførtes om bord. Stalden blev stillet op på storlugen. Da vi så sønden om kom klar af Formosa, fik vi med nordøst-monsunen en svær storm, så det kom til at se galt ud på dækket. Bunden blev slået ud af superkargoens hus, og provianten flød over næsten hele skibet. Vi bjergede en sæk ris og forlangte bjergeløn, som han dog ikke ville give os. Vi beholdt derfor risen, og han måtte købe sig ny proviant af kaptajnen. Superkargoens kok havde stegt to høns, som blev stillet op under bakken, de var bestemt til deres Gud, som de kaldte »Tjingjorse«, i håb om, at guden skulle stille stormen. Vi listede os til at hente hønsestegen, som var fint tilberedt, og som vi fortærede. Da så superkargoen omsider opdagede, at hønsene var forsvundet, sagde han til kaptajnen, at nu skulle stormen nok lægge sig, thi hans gud havde hentet hønsene.

Stettineren blev afmønstret i Yokohama efter eget ønske. Vi gik så til Chefoo, hvor vi skulle laste bøkker til Swatow. I Chefoo afmønstrede han mig og besørgede mig hyre med en Hamborg-brig. De øvrige ville han ikke afmønstre, da han vel nok troede at kunne styre dem, efter at Stettineren og jeg var borte. I Chefoo stødte jeg på en Sønderborg-bark, som jeg før havde sejlet med, og sammen med dennes mandskab blev mine kammerater og jeg indbudt til at afholde koncert og spille komedie for den engelske konsul, som skulle hjem til England. Vi havde fået sammensat et temmeligt fuldtalligt orkester fra begge skibe, hvis instrumenter dog hovedsagelig bestod af harmonikaer. Vi spillede også hos det danske og

tyske konsulat og blev bagefter inviteret på hotellet, hvor vi blev festligt trakteret med champagne og alt, hvad der hører til. Følgerne sporede vi i hjernen en hel uge efter. I Swatow blev vi afmønstret og kunne komme med en djunk for nogle enkelte dollars til Hongkong, men vi kom dog med en damper, der tilbød at tage os med for samme billige pris. Den tyske konsul ønskede heller ikke, at vi skulle benytte djunken til rejsen, da han frygtede, at vi kunne finde på at gå på sørøveri.

Efter ankomsten til Hongkong gik jeg om bord i en Åbenrå-bark, hvor jeg fandt nogle Hamborg-kammerater blandt besætningen. Barken skulle til Australien, og da jeg ikke ønskede at blive længere på Kina-kysten, spurgte jeg kaptajnen, om jeg kunne komme om bord hos ham, hvilket han lovede mig, men så kom hyrebåsen om bord, og han tilrådede kaptajnen at forhyre folkene igennem ham. I så fald ville han dele forhyringsprovisionen med ham, hvilket de så blev enige om, men jeg ville ikke have mere at gøre med denne hyrebås. Så gik jeg sammen med seks mand om bord i en stor amerikansk fuldrigger, der havde 36 mands besætning. Kaptajnens hustru og to små drenge var også om bord. Skibet skulle til Manilla for at laste sukker og hamp til New York. Min hyrebås forsøgte også her at forhindre, at denne kaptajn skulle mønstre mig, men kaptajnen gik til sin shippingmaster, og han ordnede sagen.

Vi havde en kvik rejse til Manila, og kaptajnen var en særdeles venlig mand, hvorimod styrmanden var en ægte rå downlaster. Da kaptajnen en dag var sejlet alene i land med en slup og blev påfaldende længe borte, blev fru en omsider ængstelig og bad styrmanden om at sætte en båd ud, men dette nægtede han, og så ville hun selv forsøge at få båden i vandet. Det ville ikke lykkes hende, men så sprang vi til for at hjælpe, hvilket dog blev overflødigt, fordi kaptajnens slup samtidig kom i sigte. Da så fru bagefter skildrede styrmandens optræden for sin mand, kaldte kaptajnen os alle agterud og meddelte os, at styrmanden nu var sat ud af funktion, og at andenstyrmand var trådt i hans sted, hvilket vi glædede os over. På rejsen til New York havde vi et mærkeligt tilfælde i nærheden af Kap Det gode Håb, hvor vi uventet blev overfaldet af en vældig flodbølge, der væltede ind over skibet, så alt svømmede imellem hinanden på dækket. Nogle store reservespir, der rev sig løs, truede med at knuse kahytssvæggen, men vi slap dog temmelig uskadt igennem oversvømmelsen. Jeg følte mig særlig godt tilfreds om bord i amerikaneren, da både kaptajnen og hans frue behandlede mandskabet godt. Jeg fik hver søndag cigarer og små rarieteter skænket af fru, fordi jeg tog mig af hendes små drenge, hvor der bød sig lejlighed dertil. De medførte også to lig af børn, som døde i en spæd alder der ude i Østen. Dem havde kaptajnen sat i spiritus for at bringe dem til New York, hvor han ønskede dem begravet.

Da vi nåede op på højde med den mexikanske kyst fik vi en hård tørn i en orkan, der rev mange sejl itu. Vi fik nye underslået, da kaptajnen ønskede, at det skulle se nobelt ud ved ankomsten til hjemstedet New York, særlig også fordi rederiet agtede at sælge skibet. Efter ankomsten blev vi straks afmønstret, og jeg fik logis hos en hyrebås, der havde sovesteder. Der traf jeg en skolekammerat, som var rømt fra en Hamborg-udvandrerdamper og havde ladet hyre og papirer i stikken. Sammen med ham besøgte jeg adskillige bekendte hjemmefra. De boede spredt i den store by, hvor der den gang ikke fandtes den mængde vældige skyskrabere som nu til dags, men vi oplevede dog en del interessante eventyr i de fire uger, jeg opholdt mig der.

Ved at gå langs kajerne traf jeg på en dansk skonnert, der lastede stykgods til Bahia. Jeg henvendte mig til kaptajnen for at få hyre for at komme hjemefter. Han antog mig også, dog først efter en strid om hyren, som han ville trykke ned, men jeg holdt stand mod hans prutten, og han gik til sidst ind på at betale mig den gængse hyre. I Bahia lossede vi kun en delladning, og med restladningen sejlede vi til Rio Grande, hvor vi derefter lastede saltede huder til Queenstown for ordre. Vi fik før afgangen Hamborg opgivet som bestemmelsessted, hvilket passede mig særligt godt.

En måneds tid lå vi og drev under Ækvator. Der forlangte kaptajnen af os, at vi skulle arbejde i påskehelligdagene, som han troede, vi ikke kendte noget til. Jeg havde holdt rede på almanaken, da det var mig bekendt, at påskesøndag faldt på den første søndag, der følger på fuldmånen efter den 21. marts. Denne påstand kunne kaptajnen ikke modbevise, og han måtte give os lov til at holde påske, men påskeæg gav det dog ikke. Vi kunne nok mærke på kaptajnen, at han var i dårligt lune på grund af det lange liggen-stille, men vi undte ham det, fordi han ikke frivilligt ville lade os fejre påsken.

Da vi kom til Hamborg, blev vi straks afmønstret, og efter at jeg havde set mig lidt om i byen og var blevet nyekviperet fra top til tå og med den uundværlige paraply, der aldrig blev opslået, rejste jeg hjem til Sønderborg, hvor jeg fandt alt i de gamle gænger. Det var næppe rygtedes, at jeg var kommet hjem, førend den ene af vore politibetjente indfandt sig hos mig med ordre til at melde mig i Flensborg til session. Derfra skulle jeg til Åbenrå til udskrivningskontoret og endelig til Kiel til marinekommandoen.

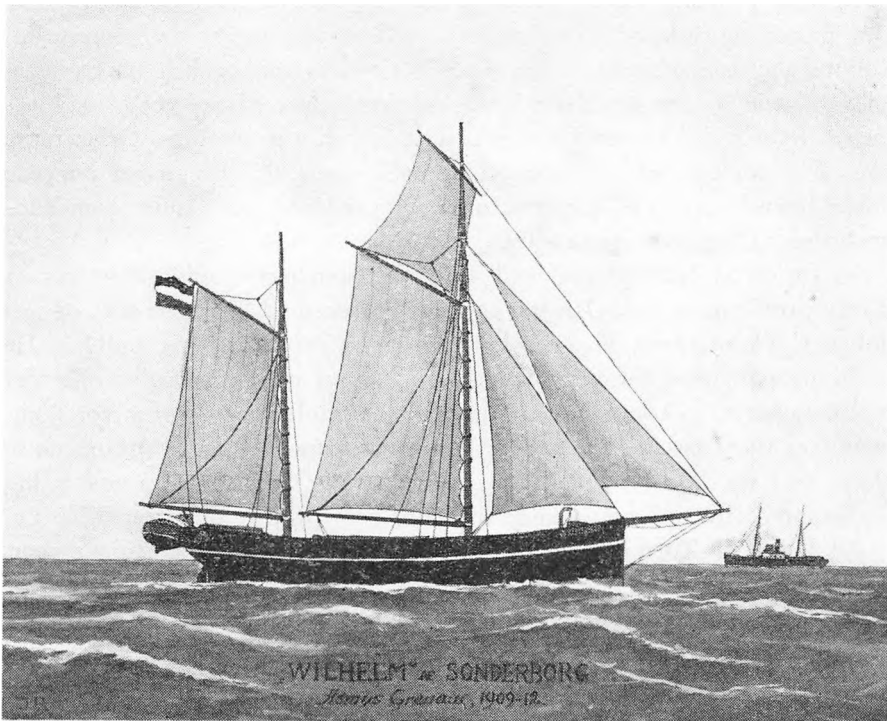
Jeg havde fået en lidelsesfælle, og vi to drev omkring i Kiel to dage, inden vi meldte os. Vi blev indkvarteret på et kaserneskip, hvor vi fik vor mundering udleveret. Senere kom vi i borgerkvarter hos en købmand, hvor vi lå med 40 mand. Kasernerne var endnu ikke byggede. Dagen efter vi var iklædt, havde min kammerat og jeg et sammenstød på gaden med en general, vi hilste på ham, så godt vi kunne, men det var ham ikke

godt nok, og han råbte, at vi skulle straffes og noterede vore navne, men da han så efter en lang fortælling fik at vide, at vi kun havde været i trøjen en dag, skældte han os ud, fordi vi ikke havde sagt det straks. Vi blev snart vant til at blive skældt ud til stadighed. Vi blev uddannet i infanteritjeneste i land i seks uger. Straks derefter kom vor stabslæge og tog mig ud til sin »Bursche«. Han ville have en sønderjyde, thi de var ham bekendt som trofaste mennesker, sagde han, jeg skulle ellers være blevet noget længere i kompagniet. Til at begynde med skulle jeg skaffe ham en lejlighed. Så blev jeg sat til at bringe hans garderobe i orden. Han mente, at jeg som befaren sømand nok måtte kunne alt i den retning, og jeg betjente ham også til hans tilfredshed.

Da min stabslæge var en fin mand, ønskede han, at jeg skulle købe de bedste varer, der var at få, dog forekom ham de priser, jeg havde betalt for de indkøbte varer, ualmindelig lave, og levnedsmidlerne kunne efter hans skøn for den betaling umulig være af bedste slags, som han ønskede dem. For nu at rette denne fejl, lod jeg fremtidig priserne på varene stige i antagelig højde, som jeg jo havde let ved, og dermed tilfredsstillede jeg stabslægen, som jo havde været vant til at blive behandlet på denne måde af mine forgængere.

Stabslægen havde kort tid derefter fået ordre til at ledsage en videnskabelig ekspedition med fregatten »Gazelle« til Kerguelenøerne i Det indiske Ocean, for at observere en venusgennemgang. Stabsarztten ønskede at jeg skulle følge ham som hans »Bursche« i »Gazelle«, og efter ansøgning fik jeg også lov dertil, hvad jeg syntes godt om. Ekspeditionen bestod af ti videnskabsmænd og »Gazelle«, der var en gammel træfregat, var en god sejler, men slingrede vældigt i urolig sø, så de herrer videnskabsmænd led i begyndelsen meget af søsyge. »Gazelle« forlod Kiel om efteråret og løb ind i Congofloden for at komplettere proviant og kul til vor lille dampmaskine. Derpå løb vi ned til Capetown for at foretage det samme. Jeg havde en skolekammerat til ven om bord, med hvem jeg sammen fik landlov, og da vi havde bragt i erfaring, at der fandtes mange diamanter i Transvaals diamantminer, var vi blevet enige om, at blive i land og vandre til Transvaal. Vi besøgte derfor adskillige offentlige lokaler i stedet for at gå om bord i barkassen igen, og da vi så om natten drev om i gaderne og antog, at alle som hørte til »Gazelles« besætning havde forladt byen, løb vi uheldigvis på en af vore officerer, der skældte os dygtigt ud, fordi vi ikke havde sørget for at komme om bord. Vi undskyldte os med, at vi var løbet vild i gaderne. Vi måtte jo nu følge med om bord og give afkald på Transvaals diamanter.

Efter et længere ophold i Capetown, hvor officererne gentagne gange havde været indbudt til fester i fine selskaber (jeg fik ikke mere landlov), fortsatte vi rejsen til Kerguelerne, hvor vi ankom i rette tid til at obser-

Efter at have sejlet i fire år som skipper på en af de fire store jernlægtre, der hentede kul til Sønderborg, købte skipper Grenaas i 1909 galeasen »Wilhelm«. Han gav 2000 mark for »Wilhelm«, der var bygget i 1881 i Dietrichsdorf som fiskerkvase, men senere ombygget og gjort større; galeasen blev anvendt til stykgods-fart, blandt andet til at sejle mursten fra Egersund, og Grenaas havde netop en sådan ladning om bord, da han den 11. april 1912 i storm og tæt snetykning forliste ved Borreshoved ud for Broager. »Wilhelm« sank, og mens det lykkedes skibsdrengen den 16-årige Hans Nikolaisen at redde sig over i skibsjollen, måtte skipperen selv en tur i vandet, før han drivvåd kom op i jollen. De havde mistet alle deres personlige ejendele og roede nu mod Sønderborg, som det også lykkedes dem at nå frem til.

I dommen, der faldt efter søforhøret, den 12. juni 1912 står blandt andet:

Angående forliset har »Das Königliche Seeamt zu Flensburg in seiner Sitzung am 7. Mai 1912 — — — folgenden Spruch verkündet: Die Galease »Wilhelm« — — — ist — — — auf einem etwa vom Strande bei Schelde unter Wasser liegende Stein (Brautstein) aufgestossen und gesunken. Der Unfall ist auf höhere Gewalt zurückzuführen, insofern der Schiffer in Folge einer plötzlich eintretenden Schneeboe die Orientierung über seinen Schiffsort verloren und dem Lande zu nahe geriet. Ein Verschulden liegt nicht vor.« Hvor efter man anbefaler, at det farlige ulykkessted afmærkes på passende vis. »Wilhelm« blev ikke hævet.

(Akvarel af museumsinspektør J. Raben, udlånt fra museet på Sønderborg Slot).

vere venusgennemgangen. Observationerne var lykkedes til tilfredshed, dog påstod de tyske videnskabsmænd, at de havde opnået de heldigste resultater, og der herskede derfor glæde hos officererne, og hele besætningen blev følgelig festligt opvartet. Vi forlod derpå disse barske ubeboede klippeøer, hvor der ikke fandtes noget til at forbedre provianten. Officererne skød kun nogle enkelte vilde geder og nogle fugle, og vi matroser huggede noget brænde i land til kedlerne, men der var heller ikke andet, som kunne bruges af det, som forefandtes.

Vi forlod så Kerguelerne med Mauritius som næste anløbshavn for at forny proviant og kul. Derefter satte vi kursen mod Torresstrædet og anløb øen Timor, hvor vi atter kompletterede provianten og kullene. De indfødte på Timor forsøgte netop at gøre oprør mod den hollandske forvaltning, da vi ankom til øen. Guvernøren foranledigede derfor vor kommandant til at lade os foretage en landgangsmanøvre, og da oprørerne så dette, trak de sig beroligede tilbage. Som tak for denne hjælp i nøden, lod guvernøren fire små heste sende om bord som present til kejser Wilhelm.

Vi forlod så Torresstrædet og anløb en del australske og stillehavsøer, men blev dog snart kede af den lange rejse, fordi vi matroser stadigt skulle i land på øerne for at hugge brænde til dampkedlerne, da kullene hurtig slap op i den megen vindstille i sydhavet, og vort arbejde i den brændende ækvatorsol tog mægtig på kræfterne, og provianten blev stadig skarperet rationeret, og hvad vi fik, var delvis fordærvet. Vi fik som følge deraf sultetyfus om bord og måtte søge ind til Brisbane, hvor vi måtte ligge i karantæne nogen tid, hvorpå der kom hen imod 50 syge i land på hospitalet, af hvilke der døde nogle enkelte.

Det var, før vi tiltrådte togtet, blevet os indskærpet, at hvis vi vovede at fortælle i land om noget ufordelagtigt, som var hændt om bord, så ville vi aldrig få landlov mere. Vi stævnede derpå til Aukland, hvor vi fik rigningen renoveret, og provianten og kullene kompletteret. Efter at reparationen var tilendebragt, tiltrådtes rejsen hjemefter. Vi styrede så sønden om Sydamerika og sejlede op til New York, hvor den del af besætningen, som ønskede det, kunne permitteres, hvis tjenestetiden var udløbet. Jeg havde set en dansk skonnert ligge i New Yorks havn, som skulle til Santos og laste kaffe til Hamborg. Jeg talte derfor med kaptajnen, som var villig til at mønstre mig for nævnte rejse, og jeg tog afsked med »Gazelle«.

Efter en forholdsvis hurtig rejse kom vi til Hamborg, hvor jeg gik om bord i en middelhavsdamper, med hvilken jeg gjorde tre rejser og tog til sidst hyre med en gammel Hamborg-bark til Lagos. Da vi kom tilbage, gik jeg i land for at blive hjemme. På de nævnte sidste fire rejser oplevede jeg ikke noget nævneværdigt. Jeg købte mig da en jagt og sejlede stykgodsart for resten af min levetid.

sign. *Asmus Grenaa*.

LOSCHELDER-PLANEN

For få måneder siden udkom efter kun to års kommissionsarbejde det mere end 400 sider store værk »Sachverständigen-Gutachten zur lokalen und regionalen Verwaltungsneuordnung in Schleswig-Holstein«, en undersøgelse af mulighederne for en forbedring af den lokale forvaltningsstruktur. Debatten omkring nyordningen har til tider været ret skarp, og vicekonsul Herluf Hansen, Flensborg, giver her en oversigt over indholdet af betænkningen, der efter kommissionsformanden Dr. Loschelder har fået navnet »Loschelderplanen«.

Ikke blot i Danmark, men også i landet Slesvig-Holsten gennemføres for tiden kommunalreformer, og i det følgende gengives et kortfattet referat af en kommissionsbetænkning, som for nylig er udarbejdet med henblik på en reform af den kommunale inddeling af landet Slesvig-Holsten.

Forinden kan det være på sin plads at gøre opmærksom på visse forskelle i de to landes administrative inddeling, ligesom det bør nævnes, at grundlaget for denne inddeling ikke er det samme i alle vesttyske delstater. Når bortses fra København, er Danmark inddelt i købstads- og landkommuner, og sidstnævnte igen opdelt i sogne- og amtskommuner. I Slesvig-Holsten kendes stort set samme inddeling, idet den danske købstadskommune svarer til den »kreisfreie Stadt«, hvoraf der kun findes fire, nemlig Kiel, Lybæk, Flensborg og Neumünster. I betegnelsen »kreisfreie« ligger, at byen ikke står under tilsyn af en »Kreis«, men er undergivet indenrigsministeriets tilsyn, ligesom det endnu er tilfældet for købstadskommunerne i Danmark. Den danske sognekommune svarer til den tyske kommune (Gemeinde), og amtskommunen til den tyske kreds (Kreis).

Slesvig-Holsten har med et befolkningstal på 2,4 mill. i alt 1374 kommuner, medens Danmark med dobbelt så mange indbyggere kun har omkring 1.000 kommuner. Af de slesvig-holstenske kommuner har mere end halvdelen da også under 500 indbyggere; 78 kommuner har endog under 100 indbyggere, og det har derfor været nødvendigt at skabe et særligt forvaltningsorgan, der kunne påtage sig visse opgaver, som småkommunerne ikke selv var i stand til at løse, således f. eks. kærnerkontorets og folkeregistrets funktioner. Dette organ kaldes et »amt«, og det ledes af et »amtsudvalg«, der i modsætning til kommune- og kredsrådet ikke er umiddelbart folkevalgt, men sammensat af formændene for de tilhørende kommuneråd og et yderligere antal medlemmer udpeget af kommunerådene i forhold til medlemskommunernes befolkningstal.

Den administrative inddeling i henholdsvis Danmark og landet Slesvig-Holsten ser herefter således ud:

Danmark

Købstadskommune

Sognekommune

—

Amtskommune

Slesvig-Holsten

Kredsfri by (kreisfreie Stadt)

Kommune (Gemeinde)

»Amt« (Amt)

Kreds (Kreis)

Allerede gennem en årrække har kredsene forsøgt ad frivillighedens vej at få småkommunerne til at gå sammen med større kommuner, men disse bestræbelser har hidtil kun ført til ganske få kommunesammenlægninger. I respekt for det kommunale selvstyre er lovgivningsmagten hidtil veget tilbage for at løse problemet omkring småkommunerne ad lovgivningsvejen. Som alternativ løsning vedtog den slesvig-holstenske landdag i foråret 1966 forskellige ændringer i loven om »amternes« forvaltning. En af ændringerne var, at »amterne« som regel skal have mindst 5.000 indbyggere.

Den 1. januar 1968 havde kun 44 ud af de i alt 199 »amter« over 5.000 indbyggere, og lovændringen har derfor krævet talrige sammenlægninger, som endnu er i gang, og som i mange tilfælde er stødt på heftig modstand i de implicerede befolkningskredse.

Med henblik på at videreføre kommunalreformen, således at den også kommer til at omfatte kredsene, lod den slesvig-holstenske indenrigsminister i slutningen af 1966 nedsætte en kommission. Som formand udpegedes fhv. departementschef i Nordrhein-Westfalens indenrigsministerium, Dr. Loschelder, og efter ham er kommissionsbetænkningen blevet kaldt »Loschelder-planen«. Til denne plan har Købstadforeningen for Slesvig-Holsten udsendt en kommentar, som her skal gengives i forkortet form.

Kommissionsmedlemmerne begrundede nødvendigheden af en kommunalreform med de store samfundsmæssige forandringer, som de kommende årtier vil være prægede af. Disse forandringer vil blandt andet betyde, at der vil blive stillet større krav til undervisnings- og boligvæsenet og til de institutioner, der arbejder med befolkningens fritidsbeskæftigelse. Den heraf følgende udvidelse af undervisnings- og uddannelseskapa- citeten, om- lægning af den byggemæssige udvikling i by og på land samt omfattende foranstaltninger med henblik på at skabe tilstrækkelige rekreati- onsområ- der, vil stille kommunalforvaltningen over for så store opgaver ikke alene

af administrativ, men tillige af økonomisk art, at det vil kræve større forvaltningsenheder at løse dem.

I sin undersøgelse har kommissionen overvejet følgende tre muligheder:

- a. »Amtet« som forvaltningsorgan for flere sognekommuner.
- b. Storkommunen (mellem 12.000 og 15.000 indbyggere).
- c. Kommuneforbund.

Kommissionen gav en udbygning af »amts«-ordningen forrang, fordi en sådan ville imødekomme landets behov inden for det næste tiår, og fordi det var dens opfattelse, at man ved at overføre flere forvaltningsopgaver til en udvidet »amts«-forvaltning ville kunne styrke det kommunale selvstyre og samtidig opnå, at der bevaredes en nær kontakt mellem befolkning og forvaltning.

Med henblik på at skabe større »amter« har kommissionen fremsat følgende forslag:

- a. Den hidtidige ulønnede »amtsforstander«, der ved sin side har en forvaltningsfagmand, skal kunne erstattes med en lønnet kontorchef.
- b. Der skal i større omfang end hidtil ansættes personale, der har gennemgået en til dets opgave svarende uddannelse.
- c. »Amts«-kontorets lokale- og udstyrsmæssige situation må forbedres.
- d. »Amternes« størrelse må bringes op til en grænse omkring 10.000 indbyggere.
- e. Opgaver, hvis løsning hidtil har været henlagt til andre, sideordnede organer, må overføres til »amtet«. Dette gælder især opgaver vedrørende skolevæsenet.
- f. »Amtet« skal i højere grad end hidtil varetage funktioner, der nu udøves af overordnede organer.
- g. I løbet af den videre udvikling må det ud fra juridiske og saglige synspunkter undersøges, hvorvidt »amtsudvalget« bør fremgå af direkte valg og ikke som nu være udpeget af de til »amtet« hørende kommuner.

Når kommissionen tager afstand fra kommuneforbundet, skyldes det, at den er af den opfattelse, at der vil kunne opstå kompetencestridigheder, og at rationaliseringseffekten vil gå tabt ved en sådan løsning. I øvrigt er kommissionen af den opfattelse, at storkommunen heller ikke vil være en hensigtsmæssig løsning, om end visse forstadskommuners problemer måske bedst kan klares af en storkommune.

Da kommissionen i sin betænkning er gået ind for at gøre »amterne« større, har den samtidig – for at undgå dannelsen af for store »amtsudvalg« – taget stilling til, hvorvidt kommuner under en vis størrelse bør bevares. Afgørende måtte være følgende tre kriterier:

1. Forholdet mellem kommunens egne indtægter og dens tilskudsbehov.
2. Omfanget af de opgaver, kommunen selv er i stand til at løse, sammen-

lignet med omfanget af de opgaver, der må løses af særlige organer, der er fælles for flere kommuner (skoleforbund og lign.).

3. Størrelsen af det kommunale budget.

Kommissionen mener ikke, at kommuner med færre end 500 indbyggere vil være i stand til at klare sig selv. Kommuner i denne størrelsesorden vil have så store økonomiske forpligtelser over for kommunale fællesorganer, at de ikke vil kunne disponere selvstændigt. Hertil kommer, at deres tilskudsbehov vil udgøre mere end 45 % af de samlede udgifter. I budgetmæssig henseende er det kommissionens opfattelse, at budgetrammen må være mindst 100.000 DM, dersom kommunen skal være i stand til at løse blot et minimum af sine opgaver.

Med hensyn til en forbedring af forvaltningsstrukturen for kredsens vedkommende har kommissionen ønsket at bevare den hidtil kendte kreds som forvaltningsorgan. Men også disse organer måtte tilpasses nutidens og fremtidens krav, idet man dog herved måtte have for øje, at de blev holdt i en overskuelig størrelsesorden, der gjorde det muligt at bevare et virkeligt samarbejde med befolkningen. Det ville imidlertid være nødvendigt, at de nye kredse blev udstyret med et tilstrækkeligt forvaltningsapparat, og at de i økonomisk henseende blev sat i stand til at løse de dem påhvilende opgaver. Denne nødvendighed understregedes af, at kredsen i de sidste årtier i stadigt stigende omfang havde måttet beskæftige sig med planlægning og finansiering af nye, store offentlige institutioner. Under hensyn til, at forvaltningspersonalet i vidt omfang måtte være specialister på deres felt, måtte det betvivles, at kredse med færre end 100.000 indbyggere ville være i stand til at opbygge et passende forvaltningsapparat.

Da der i øjeblikket er store forskelle i kredsens finanskraft, måtte en nyordning tage sigte på at skabe kredse, der havde et sådant økonomisk grundlag, at de kunne modstå lejlighedsvis tilbageslag. Erfaringerne har vist, at kredse med en svag struktur og fremfor alt for små kredse rammes hårdest i tider med dårlige konjunkturer. Kommissionen foreslår en ændring af kredsgrænserne, således at der skabes kredse med mellem 100.000 og 250.000 indbyggere. I landets nordvestlige del foreslås Ejdersted, Husum og Sydtønder kredse lagt sammen til en kreds kaldet Nordfrisland med centrum i Husum. I denne skal herefter indlemmes et antal kommuner fra Slesvig kreds, medens nogle kommuner udskilles og lægges under Flensborg kreds. I den nordøstlige del indlemmes et antal kommuner fra omliggende kredse i Flensborg kreds, der herved i befolkningsmæssig henseende bringes op i nærheden af landsgennemsnittet. Ved et fortsat samarbejde med den kredsfrige by Flensborg (bl. a. om hospitals- og højere skolevæsen) skulle den ny Flensborg kreds være i stand til at løse sine opgaver.

Slesvig kreds, som har måttet afgive kommuner til de her nævnte, nordlige kredse, bør efter kommissionsbetænkningen lægges sammen med Egernførde kreds med bevarelse af kredsforvaltningen i Slesvig. En sammenlægning af Egernførde med Rendsborg kreds har også været overvejet, men Kiel-kanalen havde her vist sig at være en så skillende faktor, at man har taget afstand fra en sådan løsning.

Når nyordningen af kredsgrænserne er gennemført, anser kommissionen det for nødvendigt at koncentrere forvaltningsopgaverne, og det foreslås derfor, at hidtil selvstændige organer som f. eks. landbrugsmyndigheder, matrikelkontorer og skolernes administration henlægges under kredsforvaltningen. Endvidere foreslås det at skabe en bedre forbindelse mellem denne og politiet.

Kommissionen har ikke kunnet anbefale, at de kredsrie byer skulle indlemmes i kredsene. For så vidt angår Kiel og Lybæk, måtte man på forhånd se bort herfra, og med hensyn til de to andre storbyer, Flensborg og Neumünster, er det kommissionens opfattelse, at problemerne kunne løses ved et mellemkommunalt samarbejde. Kommissionen har ikke udtalt sig imod, at landkommuner lægges ind under bykommuner, og dette kan f. eks. blive aktuelt for Flensborg by, som har planer om at indlemme nogle mindre omegnskommuner.

Kommissionen mener at kunne anbefale, at de hidtil bestående 17 kredse ved sammenlægninger reduceres til 12 med et gennemsnitligt befolkningstal på 150.000 mod nu 100.000. I Sydslesvig reduceres antallet af kredse fra 6 til 3. Den af kommissionen foreslåede kredsinddeling fremgår af omstående kort.

Ud over de her nævnte forvaltningsreformer har kommissionen også beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvorvidt der bør skabes overkommunale samarbejdsorganer, der skulle beskæftige sig med planlægning og gennemførelse af bestemte opgaver, udøve funktioner, som nu udøves af særlige statsorganer, samt påtage sig opgaver, der på grund af deres omfang er kommet til at ligge uden for kredsforvaltningens kompetence. Kommissionen går i sin betænkning ud fra tre forvaltningsregioner, hvoraf den nordlige skulle omfatte Sydslesvig med undtagelse af Slesvig kreds. Ved afgrænsningen af de enkelte regioner skulle der tages hensyn til landsregeringens egnsplanlægning, og det lovmæssige grundlag skulle være det samme, som nu er gældende for kredsene.

Ved at undersøge fordele og ulemper ved en sådan ordning er kommissionen imidlertid kommet til det resultat, at landets størrelse ikke tillader en yderligere opdeling i forvaltningsregioner. I stedet for foreslås en mere effektiv ordning af centraladministrationen, forbedring af samarbejdet vedrørende planlægning og gennemførelse af investeringsopgaver og en nyordning af egnsplanlægningen. Med henblik herpå foreslås blandt andet

en koordinering af samtlige på finansloven optagne investeringsopgaver, bedre kontakt på ministerielt plan i spørgsmål vedrørende egnsudvikling, bedre samarbejde mellem land, kreds og kommuner i sager vedrørende regional strukturpolitik, et ændret lovgivningsgrundlag, der i højere grad drager kredsene og kommunerne med ind i egnsudviklingsarbejdet. Herudover anses det for nødvendigt at foretage en nyinddeling af de enkelte udviklingsområder, således at der skabes tre områder svarende til de tidligere nævnte forvaltningsregioner, og endelig foreslås det, at forvaltningsgrænserne for de statslige organer, hvis funktioner ikke kan overtages af kredsforvaltningen, såsom vej- og vandbygningsvæsen, byggetilsynet, frednings- og justitsmyndigheder, i videst muligt omfang bliver sammenfaldende med de tre udviklingsregioners grænser.

Det er kommissionens opfattelse, at man ved at gøre »amterne« større og forbedre deres administration vil kunne forøge forvaltningens effektivitet. Samtidig må det dog forventes, at forvaltningsomkostningerne vil stige. Modsat vil det betyde en besparelse i omkostningerne for kredsene, når disse gøres større, f. eks. skulle der for den foreslåede nordfrisiske kreds kunne blive tale om en besparelse på 20 % i forhold til forvaltningsomkostningerne i de nuværende tre vestkystkredse. Etableringen af udviklings- eller planlægningsregioner skulle ikke føre til merudgifter.

Sammenlignet med de her omtalte tyske reformbestræbelser er man i Danmark nået et godt stykke videre frem, idet man allerede i 1958 nedsatte en kommission til undersøgelse af spørgsmålet om kommunesammenlægninger. Resultatet af kommissionens arbejde har hidtil været, at antallet af sognekommuner er reduceret fra 1300 i 1960 til 1009 i 1967, og at der i 1967, som det vil være alle bekendt, blev vedtaget en lov om revision af den kommunale inddeling med det sigte at skabe større og mere bæredygtige kommuner før 1. april 1970.

I landet Slesvig-Holsten skal man først ud fra den her omtalte kommissionsbetænkning til at udarbejde et lovforslag. Dette synes ikke at skulle blive nogen let opgave, idet meningene er meget delte og faktisk spænder helt fra kommissionsforslaget om at reducere antallet af kredse fra 17 til 12 til et socialdemokratisk forslag om en reduktion til 5 kredse med samtidig indlemmelse af de kredsfrige byer i disse nye kredse. Den slesvig-holstenske indenrigsminister ser gerne reformen gennemført før kommunalvalgene i 1970, men allerede nu er det fra flere sider blevet foreslået, at udskyde disse valg et år, så der bliver mere tid til at gennemdrøfte reformen.

Herluf Hansen

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A. Nielsen & Co. A/S
Nykøbing Falster

**Lolland - Falsters
Folketidende**

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

**Besøg
landsdelens
museer**

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

**Graasten
Andelsslagteri**

Giv bøger fra **HISTORISK SAMFUND** som gave

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

*A. R. Kjærby A-S
Højer*

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (040) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

malægte

Sønderborg
GARN

ORBESEN

Stormagasin

HADERSLEV

DEN NORDSLESVIGSKE

FOLKEBANK

AKTIESELSKAB

AABENRAA

KONTORMØBLER

P. J. SCHMIDT A/S

Vojens - Telefon (045) 4 12 26*

Sønderlysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Redaktørernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen,

Brorsonsvej 37, Tønder.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz,

Tøndervej 173, Åbenrå.

Cand. polit. Inger Bjørn Svønsson,

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder

HOPTRUP HØJSKOLE - Hoptrup

Vinterskole for unge mænd og kvinder

3 eller 5 mdr. fra november ell. januar

Sommerskole for unge mænd og kvin-

der, 3 ell. 5 mdr. fra maj. Axel Nielsen

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (044) 6 41 12

Gunner Rasmussen

M. Schaumanns Klædefabrik A/S

Afd. for kemisk rensning TRYLIN

Haderslev

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-
afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (044) 2 55 25

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{2}$ • VOJENS